

КОМПЕТЕНТНІСТЬ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ ФІЛОЛОГІЇ: КОМПЕТЕНТІСНИЙ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПІДХОДИ

У статті висвітлено компетентнісний та культурологічний підходи як базис визначення сутності, структури компетентності міжкультурної взаємодії, а також функцій, котрі ця компетентність актуалізує у соціальній та професійній сферах майбутнього бакалавра філології.

Виходячи з основних положень культурологічного підходу маємо змогу представити компетентність міжкультурної взаємодії як здатність засвоювати знання про культурні надбання, мови, традиції, особливості спілкування, поведінки, діяльності народів світу, прагнення та вміння ці знання використовувати задля ефективного вирішення завдань, котрі виникають у професійній діяльності. З урахуванням вимог компетентнісного підходу були визначені такі компоненти зазначеної компетентності: ціннісний, теоретичний, процесуальний. Ціннісний компонент віддзеркалює інтерес майбутніх бакалаврів філології до культури, мов інших народів, змісту професійної підготовки. Теоретичний компонент відображає систему лінгвістичних, лінгвокраїнознавчих, методичних знань, процесуальний компонент – вміння взаємодіяти з представниками різних культур, формувати особистість учня на засадах багатокультурності, ознайомлювати молодь з культурним надбанням народів світу.

Дослідження основних наукових позицій у площині культурологічного підходу дозволило дійти висновку про важливість визначення основних функцій майбутніх бакалаврів філології у таких сферах, як-от соціальна та професійна. У соціальній сфері важливими є функції досліджувати культурну спадщину народів, аналізувати та порівнювати явища культури, вивчати відмінності, ознайомлювати українське суспільство з цією інформацією через підготовку доповідей, проведення заходів міжкультурного характеру (фестивалів культур, зустрічей з культурним діячами з інших країн). Важливою є й функція доносити до представників інших народів знання про багатство української культури. Функції, які були сформульовані в професійній сфері, передбачають активне використання культурологічної тематики в процесі викладання іноземної мови на уроках та протягом позакласних заходів. До того ж у діяльності бакалавра філології як перекладача пріоритетними є функції медіатора культур, збагачення професійних знань про особливості культурної спадщини свого народу та інших етносів.

Ключові слова: компетентність, міжкультурна, взаємодія, бакалавр, філологія, підхід.

Постановка проблеми. Сьогодні однією з найбільш актуальних проблем є підготовка особистості до ефективної життєдіяльності в багатокультурному соціальному середовищі, що зумовлює необхідність формування відповідної компетентності міжкультурної взаємодії.

У цьому аспекті важливим є розвиток здатності до міжкультурної взаємодії саме у майбутніх бакалаврів філології, оскільки вони у своїй професійній діяльності забезпечують результативну комунікацію та співпрацю представників різних етносів, сприяють полілогу культур.

Ця проблема пов'язана з такими важливими науково-практичними завданнями, як підвищення рівня підготовки бакалаврів філології до перекладацької та викладацької діяльності, розширення можливостей їхньої професійної самореалізації, забезпечення конкурентоспроможності. Окрім цього, формування компетентності міжкультурної взаємодії впливає на розвиток загальної куль-

тури майбутніх фахівців, їхньої ерудиції, соціо-лінгвістичних знань, умінь плідно співпрацювати з іншими в поліетнічній командній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Різні питання заявленої проблеми висвітлювалися у ракурсі дослідження формування компетентності особистості (О. Овчарук); відображення системи компетентностей у стандарті вищої освіти за спеціальністю 035 «Філологія» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти; міжкультурної компетентності (Я. Гнатенко, М. Князян, Н. Никифоренко), міжкультурної комунікації (Д. Костенко), здатності майбутніх учителів іноземних мов організувати міжкультурну взаємодію школярів (Г. Алтухова).

Утім проблема визначення теоретичного базису, зокрема компетентнісного та культурологічного підходів до формування у бакалаврів філології міжкультурної взаємодії потребує більш детального вивчення.

Мета статті – висвітлити компетентнісний та культурологічний підходи як базис визначення сутності, структури компетентності міжкультурної взаємодії, а також функцій, котрі ця компетентність актуалізує у соціальній та професійній сферах майбутнього бакалавра філології.

Виклад основного матеріалу.

Компетентнісний підхід є пріоритетним у контексті професійної підготовки майбутніх фахівців, зокрема бакалаврів філології. Сутність компетентності, за правомірним твердженням О. Овчарук, є доцільним розуміти як сукупність мотивів, знань, практичних умінь, досвіду, котрі актуалізуються в певній діяльності та сприяють її кваліфікованому виконанню [1, с. 8].

Проекція вимог до професійної підготовки бакалавра філології, котрі подані в стандарті вищої освіти за спеціальністю 035 «Філологія» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, дозволяє стверджувати, що компетентність міжкультурної взаємодії відображає такі з них, як-от усвідомлення та реалізація цінностей демократичного суспільства заради його сталого розвитку; примноження культурного надбання народу; вияв критичного, системного, абстрактного мислення; готовності до самонавчання та саморозвитку; здатності до командної діяльності; вміння проведення дослідження, пошуку наукової інформації з метою вирішення практично-професійних завдань; демонстрації вміння застосовувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології [2, с. 7-8].

Упровадження компетентнісного підходу щодо формування компетентності міжкультурної взаємодії крізь призму вимог, зазначених у [2], в ракурсі саме фахової підготовки бакалаврів філології вимагає забезпечення такого: усвідомлення значення соціолінгвальної ситуації в міжкультурній взаємодії; володіння знаннями про представників та художні явища культури народів світу; здатність коректно використовувати в процесі інтеркультурної комунікації терміни для результативного розв'язання професійних завдань; усвідомлення технологій створення текстів різних жанрів і стилів як для усної, так і письмової міжкультурної комунікативної взаємодії; готовність надавати консультації з дотриманням норм літературної української та іноземних мов; здатність організувати ділову комунікацію в ході міжкультурної взаємодії.

Окреслені вище вимоги щодо змісту загальних та спеціальних компетентностей майбутнього бакалавра філології актуалізуються в структурі компетентності міжкультурної взаємодії та пов'язаних з нею компетентностей.

Так, Н. Никифоренко представлено аналітичній інструментарій, котрий відображає компоненти міжкультурної компетентності особистості. Серед усіх компетентностей, запропонованих

дослідницею, є доцільним систематизувати їх відповідно до тих, котрі віддзеркалюють знанієвий фонд майбутніх бакалаврів філології, та тих, що відображають функціонування особистості в мультикультурному соціальному просторі. Отож до першої групи відносимо такі структурні компоненти міжкультурної компетентності: лінгвістичний (знання іноземної мови), культурологічний (знання традицій, особливостей, історії, культурних надбань), інформаційний (системні знання у якійсь галузі, ерудованість, поінформованість); до другої групи має сенс включити компоненти, як-от когнітивний (вміння аналізу, порівняння, синтезу, узагальнення, здатність інтерпретувати, аргументувати), комунікативний (здатність коректно висловлюватися відповідно до комунікативної ситуації з використанням вербальних, невербальних й паравербальних засобів спілкування, вияв пошани, такту, гнучкості, запобігання конфліктам), психологічний (прагнення й готовність взаємодіяти з представниками інших культур, долаючи при цьому стереотипи; демонстрація толерантності, емпатії, стійкості), ціннісний (вияв гуманістичних цінностей: добра, довіри, солідарності; бажання досягти взаєморозуміння, партнерства); діяльнісний (вміння адаптуватися, поводити себе у професійній, освітній, побутовій, соціальній сферах згідно з нормами іншої культури) [3, с. 22-23].

Натомість Д. Костенко розкриває структуру міжкультурної комунікації через здібності, якості, прагнення, котрі репрезентують складові компоненти відповідної міжкультурної компетентності, а саме системний вияв здібностей, наприклад, транскордонного співробітництва; знаходження в різних культурах спільних рис та явищ; вияву емпатії до представників інших культур; сприйняття та інтерпретації культурних цінностей народів світу; співвіднесення стереотипів етнокультурного характеру з власним досвідом; формування адекватних висновків та відмова від необґрунтованих суджень, вражень або забобонів; розширення досвіду міжкультурного спілкування та перегляду на цій основі своїх оцінок іншої культури; оволодіння знаннями про культури народів світу з метою поглиблення знань й про культуру свого народу; систематизації фактів культурного життя; аналізу та узагальнення особистого досвіду в міжкультурному діалозі [4, с. 83].

У ракурсі саме компетентнісного підходу науковці, зокрема Я. Гнатенко конкретизує сутність та структуру міжкультурної компетентності, котра передбачає готовність до комунікації в просторі діалогу культур, здібності взаємодіяти з іншими, актуалізуючи базові професійні, лінгвістичні, соціокультурні, психологічні знання, вміння вербальної, невербальної й паравербальної комунікації, інформацію загальнокультурного та культурно-специфічного характеру, орієнтації (піз-

навальні, предметні, поведінкові, лінгвокраїнознавчі, лінгвістичні) [5, с. 66].

Отож на базі компетентнісного підходу маємо змогу представити компетентність міжкультурної взаємодії як здатність до асиміляції знань про спадщину культури, мову, особливості життєдіяльності, поведінки та спілкування різних народів світу, а також уміння ці знання застосовувати з метою вирішення завдань у професійній діяльності.

З огляду на наукові позиції, котрі представляють варіанти структури компетентності у контексті досліджуваного підходу, вважаємо доцільним визначити такі з них: ціннісний, теоретичний, процесуальний.

При цьому ціннісний компонент компетентності міжкультурної взаємодії відображає інтерес здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня як до мови та культури інших народів, так і до змісту професійної підготовки, наприклад, до теоретичної та прикладної лінгвістики, лінгвокраїнознавства, методики навчання іноземної мови. Теоретичний компонент, на нашу думку, містить вказані вище знання (лінгвістичні (теоретичні й прикладні), методичні). До того ж слід наголосити на важливості віднесення до цього компонента лінгвокраїнознавчих знань, насамперед знання про культуру народу, мова якого вивчається студентами-філологами. Не менш значущими є й знання про культурні традиції представників різних етносів у студентській групі. Підкреслимо, що процесуальний компонент віддзеркалює окреслені вище знання в дії, а отже вміння взаємодіяти, спілкуватися з представниками різних культур, виховувати учнів на засадах багатокультурності, ознайомлювати інших з кращими взірцями культурного надбання різних народів.

Переходячи до характеристики культурологічного підходу, варто зазначити, що, говорячи про освітній процес, поняття «культура» в широкому сенсі відображає духовну творчість, виховання, навчання, тобто духовне життя соціуму; до того ж культура передбачає й установи, котрі втілюють та реалізують це культурне життя. Звертаючись до аналізу культури предметно до кожної окремої людини, слід наголосити, що це поняття віддзеркалює як рівень її вихованості, так і володіння нею знаннями та вміннями в окремій сфері функціонування суспільства, що сприяє його культурно-цивілізаційному розвитку.

Досягти повноцінного включення особистості в діяльність соціуму є можливим саме за рахунок виховання в особистості мовного та культурного плюралізму. Ця вимога передбачає рівноправ'я культур, відсутність культурно-етнічної дискримінації, використання різноманітності (мов, традицій, культурних надбань) як важливий фактор розвитку суспільства.

Звернемо увагу й на те, що в наукових джерелах з проблем формування загальнокультурної компетентності як ключової, наголошується на необхідності володіння вітчизняним та світовим культурним надбанням, вияву плюралізму й толерантності. Науковці акцентують на важливості вмінь оцінювати досягнення національної, європейської та світової культури, виявляти толерантну поведінку, конструктивний підхід у діяльності, яка відбувається в умовах різного виду відмінностей (культурних, мовних, релігійних), володіти засобами міжкультурної взаємодії, рідною та іноземними мова та навичками інтерактивно їх використовувати в діяльності [1, с. 87].

На нашу думку, в межах культурологічного підходу компетентність міжкультурної взаємодії актуалізує необхідність виконання майбутніми бакалаврами філології функцій, котрі стосуються соціальної та професійної сфер.

Так, у соціальному контексті майбутній бакалавр філології виконує функцію досліджувати культурну спадщину народу та/або декількох народів, мовою яких він оволодіває, вивчати культурні цінності, надбання, явища життя носіїв цієї мови, порівнювати їх з вітчизняними феноменами, аналізувати відмінності та доносити набуті знання до широкої спільноти через виступи на всеукраїнських та міжнародних конференціях, публікацію тез, статей. До того ж бакалаври філології спрямовані на те, щоб проводити різноманітні заходи для ознайомлення українського суспільства з надбаннями культури народів світу, наприклад, проводити фестивалі, ярмарки, тижні культур, зустрічі з відомими представниками світової літератури, живопису, кінематографу, театру, архітектури, скульптури тощо. Окрім цього майбутні фахівці виконують функцію представлення кращих здобутків української культури світовій спільноті, ознайомлення з досягненнями українського мистецтва, історії розвитку культури в Україні, її сучасних видатних представників.

Натомість у професійній сфері, наприклад, викладаючи іноземну мову, бакалавр філології має реалізувати функцію відкриття учням світу культури інших народів у історичному та сучасному аспектах шляхом закладення культурологічної тематики на кожен урок іноземної мови, організації позакласних заходів з проблем розвитку культури певної країни, проведення бесід з батьками учнів щодо полікультурного виховання дітей.

У професійній перекладацькій діяльності фахівці покликані втілювати функцію високоякісного перекладу інформації, задля чого від них вимагається володіти різносторонніми знаннями про культуру, котрі, дотримуючись наукової позиції М. Князян, класифікуємо за такими напрямками: морально-духовні (моральні, етичні норми соціальної взаємодії), релігійні (релігійні духовні цін-

ності та їх відображення в культурі спілкування, особливості релігійного виховання), мистецтвознавчі (творчі досягнення у різних видах мистецтва, а саме музичного, образотворчого, літературного, театрального, кінематографічного, архітектурного тощо, їхній розвиток; народну творчість); соціальні (уплив культури на формування громадянського демократичного суспільства); екологічні (віддзеркалення в культурі екологічної проблематики) [6, с. 97-98]. До того ж перекладач має володіти усім широким спектром вимог щодо культури спілкування, прийнятих у певній країні (насамперед правила ввічливості, особливості комунікації між представниками різних соціальних та вікових груп, статей); наголосимо й на важливості володіння знаннями про ритуали й табу, специфіку передачі в спілкуванні пародії, іронії, гри слів тощо.

У професійній діяльності бакалавра, а саме перекладача, однією з пріоритетних є функція медіатора культур, а отже він допомагає збагатити знання своїх співвітчизників про особливості культурної спадщини інших народів та ознайомлює їх з кращими досягненнями культури, котру він представляє. Ознайомлюючи з різними культурами, бакалавр філології у цій професійній ролі сприяє примноженню знань та розширенню ерудиції фахівців та не фахівців.

Висновки і пропозиції. Компетентнісний та культурологічний підходи є важливими теоретичними орієнтирами розкриття сутності, структури, особливостей формування компетентності міжкультурної взаємодії у ракурсі професійної підготовки майбутніх бакалаврів філології.

Саме виходячи з основних положень культурологічного підходу маємо змогу представити компетентність міжкультурної взаємодії як здатність засвоювати знання про культурні надбання, мови, традиції, специфіку спілкування, поведінки, діяльності народів світу, прагнення та вміння ці знання використовувати задля ефективного вирішення завдань, котрі виникають у професійній діяльності. Аналіз наукових праць у контексті компетентнісного підходу дозволив окреслити такі пропозиції щодо висвітлення компонентів зазначеної компетентності: ціннісний, теоретичний, процесуальний, де ціннісний компонент віддзеркалює інтерес майбутніх бакалаврів філології до культури, мов інших народів, змісту професійної підготовки; теоретичний компонент відображає систему лінгвістичних, лінгвокраїнознавчих, методичних знань; процесуальний компонент відображає вміння взаємодіяти з представниками різних культур, формувати особистість учня на засадах багатокультурності, ознайомлювати фахівців та не фахівців з культурним надбанням народів світу.

Дослідження основних наукових позицій у площині культурологічного підходу дозволило дійти

висновку про важливість примноження фахівцями-філологами культури насамперед у соціальній та професійній сферах, а також сформулювати пропозиції про необхідність реалізації майбутніми бакалаврами філології таких функцій, як-от досліджувати культурну спадщину народів, аналізувати та порівнювати ці явища культури з вітчизняними, вивчати відмінності, ознайомлювати українське суспільство з цією інформацією через підготовку доповідей, тез, проведення заходів міжкультурного характеру (фестивалів культур, зустрічей з культурним діячами з інших країн тощо). Важливою є й функція доносити до представників інших народів знання про багатство української культури. Функції, які були сформульовані в контексті професійно-педагогічної діяльності, передбачають насамперед активне використання культурологічної тематики в процесі викладання іноземної мови на уроках та актуалізації культурологічних знань учнів протягом позакласних заходів; у професійно-перекладацькій діяльності пріоритетними є функції медіатора культур, збагачення професійно значущих знань про особливості культурної спадщини різних етносів.

Зазначене дослідження не вичерпує всіх аспектів цієї проблеми, перспективи вивчення якої полягають у висвітленні ролі студентоцентрованого підходу до формування компетентності міжкультурної взаємодії майбутніх бакалаврів та магістрів філології.

Список використаної літератури:

1. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи* : кол. монографія / Бібік Н. М., Ващенко Л. С., Локшина О. І., Овчарук О. В., Паращенко Л. І., Пометун О. І., Савченко О. Я., Трубочева С. Е. / за заг. ред. О. В. Овчарук. К. : К.І.С., 2004. 112 с.
2. Наказ МОН України від 20.06.2019 № 869. *Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 035 «Філологія» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти*. Київ. 2019. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/035-Filolohiya-bakalavr.28.07-1.pdf>
3. Никифоренко Н. Формування міжкультурної компетентності фахівців у світлі стандартів вищої освіти. *Міжкультурна комунікація і глобалізаційні процеси у соціологічному вимірі* : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., м. Маріуполь, 16 квітня 2021 р. / під заг. ред. В. Ф. Лисак. Маріуполь: МДУ, 2021. С. 20-26.
4. Костенко Д. В. Міжкультурна комунікація у сучасному світі. Педагогічна освіта: теорія і практика. *Психологія. Педагогіка: збірник наукових праць*. 2018. № 30. С. 80-85.

5. Гнатенко, Я. В. *Формування міжкультурної компетентності майбутніх бакалаврів з міжнародної економіки у процесі професійної підготовки*. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Полтава, 2021. 215 с.
6. Князян М. О. *Система формування самостійно-дослідницької діяльності майбутніх учителів іноземних мов у процесі ступеневої підготовки*. дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04. Ізмаїл, 2007. 445 с.
7. Алтухова Г. М. *Підготовка майбутніх учителів до організації міжкультурної взаємодії школярів*: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Одеса, 2015. 215 с.
-

Sytnikova O. Competence of intercultural interaction in future bachelors of philology: competence and cultural approaches

The article highlights the competence and cultural approaches as the basis for defining the essence, structure of competence of intercultural interaction, as well as the functions of the future bachelor of philology in the social and professional spheres.

Based on the main provisions of the cultural approach, we can present the competence of intercultural interaction as the ability to acquire knowledge about cultural heritage, languages, traditions, peculiarities of communication, behavior, activities of the peoples of the world, the desire and ability to use this knowledge for the effective solution of tasks that arise in professional activity. Taking into account the requirements of the competence approach, the following components of this competence were determined: axiological, theoretical, processual. The axiological component reflects the interest of future bachelors of philology in the culture, languages of other nations, the content of professional training. The theoretical component reflects the system of linguistic and methodological knowledge, the processual component displays the ability to interact with representatives of different cultures, to form the student's personality on the basis of multiculturalism, to acquaint young people with the cultural heritage of the peoples.

The study of the main scientific positions made it possible to come to a conclusion about the importance of the functions of future bachelors of philology in such areas as social and professional. In the social sphere, the functions of researching the cultural heritage of peoples, analyzing and comparing cultural phenomena, studying differences, familiarizing Ukrainian society with this information through the preparation of reports, organization of multicultural festivals are important. The function of conveying knowledge about the richness of Ukrainian culture to representatives of other nations is also important. The functions that were formulated in the professional sphere involve the active use of cultural topics in teaching a foreign language in lessons and during extracurricular activities. In addition, in the activity of a bachelor of philology as a translator, the functions of a mediator of cultures, enrichment of professional knowledge about the peculiarities of the cultural heritage are prioritized.

Key words: *competence, intercultural, interaction, bachelor, philology, approach.*